

О. В. Шелехань

Комплекс озброєння «скіфського типу» в працях дослідників другої половини ХХ сторіччя

ередина ХХ ст. стала якісно новим щаблем у розвитку для вітчизняної скіфології. У 1944 р. в структурі ІА АН УРСР було створено «Відділ археології скіфо-сарматських племен», а в 1949 р. його головою став О. І. Тереножкін. Під його керівництвом не тільки активно досліджувались нові пам'ятки, що згодом стануть еталонними, а і розроблялися нові методи польових і аналітичних досліджень.

В цей час на руках у науковців вже був достатній багаж знань. Керуючись напрацьованим матеріалом, дослідники почали аналізувати ключові для скіфології питання на якісно новому рівні. В 1967 р. на другій скіфознавчій конференції ІА АН СРСР було оголошено заклик О. І. Тереножкіна до пошуків генези культури скіфів не тільки на особливостях поховального обряду та комплексу кераміки, а і на «портативних» матеріалах, що легко розповсюджуються кочовиками в різноетнічному середовищі. Це завжди було актуально для вивчення археології кочових племен, що лишали по собі мінімум поселенських пам'яток. Таким чином, не останнє місце в корпусі артефактів починає займати зброярський комплекс.

Ми розглянемо ряд ключових питань, які в цей час вирішувалися скіфологами [1, с. 79] і в руслі яких розвивалися уявлення про комплекс озброєння скіфської матеріальної культури. Адже розв'язання тієї чи іншої «глобальної» проблеми скіфознавства безпосередньо залежить розуміння будь якого аспекту матеріальної культури [2, с. 34].

Зміна чорногорівсько-новочеркаської культури ранньоскіфською

У середині ХХ сторіччя були виділені археологічні культури, безпосередньо передуючі в часі скіфській культурі [3, с. 3; 4, с. 49]. Таким чином було остаточно спростовано «зрубне» коріння скіфів. Натомість, дослідники наголосили на чисто механічній зміні «кіммерійського» кола пам'яток ранньоскіфською матеріальною культурою [5, с. 26]. Дослідження кургану Аржан підтвердило побудову дослідників [6, 1980], згідно якій, скіфський етнос сформувався на автохтонному підґрунті зі значним культурним і генетичним впливом прийшлих з Центральної Азії кочовиків [7, с. 14]. Надалі дискусія з цього приводу зосередилася на часі вторгнення протоскіфів до Східної Європи.

Чимало дослідників підкреслювали на різних прикладах генетичні розбіжності саме в комплексі озброєння історичних кіммерійців та скіфів [8, с. 27; 9, с. 13; 2, с. 34; 10, с. 162]. В. А. Іллінська підсумовуючи зміну всіх типів озброєння в лісостепу VII сторіччя, вказувала на зміну новочеркаського населення ранньоскіфським [11 с. 109]. Це було пояснено на прикладі відсутності генетичних зв'язків між накопченими стріла та появою принципово нових зразків списів, сокир та панцирів. Пізніше до цієї теми зверталися неодноразово [12, с. 10; 13, с. 55; 14, с. 19; 15, с. 28].

Аналогічну картину показали також дослідники в колективній монографії 1989 р. [16, с. 137], в якій, окрім всього вище сказаного, також було відмічено коливання складу комплексу озброєння, як відображення змін у структурі війська.

Надалі, наведена теза була обґрунтована не лише на морфологічних відмінностях. С. В. Паньков [17, с. 11], підсумовуючи багаторічні дослідження в галузі металургії групою Б. А. Шрамка [18, с. 40; 19, с. 36; 20, с. 149; 21, с. 43], вказував на певні зміни в технології виробництва зброї з появою скіфів на історичній арені. За його словами [17, с. 14], привнесення кочовими скіфами власного комплексу озброєння, вкупі з традицією металургічного виробництва лісостепових автохтонів, стало умовою остаточного переходу до залізної доби на теренах Північного Причорномор'я. Адже мирний характер господарства, наприклад, людності західної частини українського лісостепу, стримував процес опанування заліза через банальну відсутність потреби в залізних сільськогосподарських знаряддях [22, с. 54]. На кардинальну відмінність кімерійських зразків зброї також було вказано неодноразово в працях присвячених передскіфському періоду [23, с. 63; 2, с. 34; 24, с. 199; 25, с. 319].

Одну з причин міграції скіфів до Північного Причорномор'я обґрунтовує С. А. Скорий. За результатами розкопок ранньоскіфського кургану № 15 біля с. Стеблів, він виділяє ряд предметів озброєння сако-масагетського кола [26, с. 82]. До цих речей, окрім архаїчних списів, належить бронзовий бойовий молоток, аналогічний до аржано-чорногорівських пам'яток [27, табл. XV, 2; 28, табл. XXI, 7; 6, с. 60]. В цьому дослідник вбачає підтвердження оповіді Геродота про витіснення перших протоскіфських загонів до Європи массагетами і датує цю подію межею VIII—VII ст. до н. е. [26, с. 78].

Завдяки мінливості форм та особливостям територіального поширення, вона надійно позначає етнічні та культурні зміни. А через майже повну відсутність традиційних етновизначальних матеріалів, таких, як кераміка, спорядження воїна вершника стає головним джерелом для окреслення певного типу пам'яток. Особливо така тенденція характерна для періодів значних зрушень. Отже, поява специфічного озброєння є достовірним показником часу скіфського вторгнення в Північне Причорномор'я.

Питання походження скіфського етносу

Нероздільно від попереднього, постає проблема первинної батьківщини скіфів. Адже якщо їх матеріальна культура була механічно привнесена в Східну Європу, цілком логічно виникає потреба визначити місце, звідки вона походить. При реконструкції механізму формування скіфського етносу в Східній Європі, В. Ю. Мурзін [5; 10; 15], показав одну з визначальних рис ранніх скіфів — зброю, зокрема наконечники стріл та мечі, які дослідник вважав передньоазійським компонентом. В свою чергу, А. Ю. Алексєєв [29, с. 50] стрілковий набір, разом з чеканами та зброєю відніс до «власної» центральноазійської культури скіфів. Підтримує цю думку також та І. В. Бруяко [30, с. 104], співставляючи розповсюдження чеканів з Центральної Азії разом з шоломами «кубанського» типу. Це підтверджується не тільки морфологічними особливостями, а і особливостями оформлення у звіриному стилі [31, с. 34; 32, с. 68; 33, с. 17]. Підсумовуючи поширення азійських зразків зброї на теренах Північного Причорномор'я В. А. Подобєд відніс їх пласт до найбільш ранніх скіфських пам'яток [34, с. 181]. Як правило, вони осідають разом з архаїчною античною керамікою та трофеями з Передньої Азії.

Таким чином, ми бачимо стійке генетичне тяжіння ранньоскіфського комплексу озброєння до культур Центральної Азії. Проте, окрім того, цей комплекс несе на собі чітко виражені кавказькі риси. Цілком природно, що на скіфів мав вплив один з найрозвиненіших в металургійному плані регіон. Характер безпосередніх контактів обумовлено тривалим сусідством центру скіфської орди з державами Близького Сходу, коли кубанські степи стали плацдармом для військової діяльності скіфів в Закавказзі.

Висвітлення історії передньоазійських походів

В зв'язку з історією передньоазійських походів скіфів, дослідники неодноразово зупинялися на локалізації осередків поширення скіфської зброї [35, с. 145; 36, с. 42]. Особливо підкреслювали магістральний характер поширення Є. І. Крупнов [37, с. 186] та В. Ю. Мурзін [10, с. 96]. Серед масиву племен Кавказу скіфські анклавні вирізанняються саме за похованнями зі зброєю [38, с. 34]. Це могильники, виділені М.Н. Погребовою [36, с. 44; 39, с. 18], такі, як Дванський, Самтаврський, та інші.

Розглядаючи скіфські пам'ятки Закавказзя, С. О. Єсаян та М. М. Погребова [40], значну увагу приділили саме питанням озброєння, ряд зразків котрого було запозичено скіфами від кавказьких племен впродовж військових контактів VII—VI ст. На думку М. Н. Погребової [36, с. 44] та С. В. Махортих [41, с. 63], зразків на Закавказзі, що належали похованням власне скіфів, вкрай мало. Нечисельність суто скіфських поховань фіксує на Кавказі й Б. В. Техов [42, с. 53]. Значно ширший пласт знахідок характерних для скіфського комплексу сокир з кавказьких некрополів, дослідники [36, с. 44; 10, с. 95] приписують аборигенам — носіям ходжали-кедабекської, південнокобанської та колхідської культур. Запозичення цього виду озброєння відбулися саме внаслідок прямих військових контактів, що було неодноразово показано в ряді праць [39, с. 85].

Залучені дослідниками матеріали з Кавказу та Передньої Азії лягли у основу побудови ранньоскіфської хронології.

Періодизація скіфської архаїки

За відсутності таких чітко датуючих категорій матеріальної культури, як монети, або імпортна тара, предмети озброєння стають одними з визначальних хроноіндикаторів. Вивчення перших десятиріч скіфської історії ускладнюється існуванням схем, що мають кардинально різне підґрунтя. Скіфські старожитності по різному корелюються з рештками перипетій передньоазійських походів, пам'ятками фракійського гальштату та з античним імпортом. Натомість, однією з основ, що наскрізь проходить через всю матеріальну культуру кочовиків у будь яких умовах, є комплекс озброєння.

Першою працею, де на основі суто зброярського комплексу, а саме, наконечників стріл, було побудовано хронологію ранньоскіфських пам'яток, була стаття С. В. Поліна [43, с. 17]. Надалі, після розгортання дискусії щодо подавлення ранньоскіфського періоду [44, с. 86; 45, с. 17; 46, с. 79; 47, с. 84; 48, с. 101], дослідниками широко залучались деталі озброєння — стрілкові набори, деталі оздоблення мечів та спорядження коней. Тут було застосовано досвід аналогій предметів з Українського Лісостепу, Кавказу та Середньої Європи. Проте часто пошук аналогій предметів озброєння, значно віддалених територіально, призводив до занадто занижених хронологічних показників, що було зазначено [29, с. 60]. Безсумнівно, що розробка та уточнення хронологічних шкал ще довго не втратить актуальності.

Питання військової присутності скіфів на теренах Центральної Європи

Після розкопок центральноєвропейських пам'яток гальштатського часу, в середині XX ст. постає проблема інвазії скіфів до Середньої Європи. Це пов'язано з виокремленням пласту зразків озброєння, притаманних для Степової Скіфії [49, с. 25]. До цього, зброя скіфського типу в Європі була вивчена науковцями недостатньо якісно, переважно ґрунтуючись на випадкових знахідках [50; 110]. Тому наявність відомих на той час поодиноких артефактів пояснювалась культурним впливом або запозиченням.

Польський дослідник З. Буковський в 1977 році, проаналізувавши всі відомі йому факти, на прикладі розповсюдження скіфських наконечників стріл, підсумував проблематику присутності скіфів у Середній Європі [51, р. 288]. Завдяки його праці, що поєднувала напрацювання і польських, і радянських археологів, було подолано бар'єр між закордонними та вітчизняними фахівцями та отримано ствердну відповідь на питання безпосередньої присутності скіфських загонів у Центральній Європі.

Але З. Буковський вважав, що ці знахідки є відображенням одноразового набігу скіфів на межі VI—V ст. до н. е [51, р. 261], що невдовзі було спростовано рядом досліджень. С. А. Скорий [49] опрацював усі знахідки зброї скіфського типу в Центральній Європі, виділивши три осередки — Трансільванія, угорське Потисся, Південно-Західна Словаччина. Дослідник підкреслював ряд морфологічних відмінностей, однак пояснював розбіжності місцевим виробництвом, але під скіфським контролем [49, с. 10].

Кореляція з європейськими матеріалами в комплексах показала, що всі зразки скіфської зброї вкладаються в рамки періоду NaD, тобто мають місце перебування протягом всього VI ст. до н. е. [52, с. 98]. Також Я. Хохоровський пов'язав набіги скіфів зі слідами руйнацій на пам'ятках хораківської та лужицької культури [53, с. 97] та на пам'ятках типу Смоляниця [52, с. 55].

Ю. В. Болтрик і О. Є. Фіалко [54, с. 77] простежили сліди штурму Трахтемировського городища — окрім згарищ, це були знахідки зброї серед оборонних споруд. На думку авторів, архаїчна зброя має передньоазійське походження. Картину доповнив А. Ю. Алексєєв [29, с. 154], залучивши до низки пам'яток, що вимальовують шлях походів, таманський курган Цукур Лиман. І. В. Бруяко [30, с. 301] підкреслив розповсюдження зразків скіфської зброї в Європі вздовж сухопутних шляхів сполучення, що, на його думку, додатково підтверджує версію поширення внаслідок ряду інвазій.

Але ці праці не закрили дискусію і теорія культурного проникнення має прихильників в особі А. І. Мелюкової [55, с. 22; 56, с. 57] та Б. А. Шрамко [57, с. 41].

Разом з питанням характеру зв'язків скіфів з Середньою Європою, актуальним є визначення взаємовідносин Степу та Лісостепу. Адже певна частина скіфських впливів проходила через карпатські перевали, або на північ від них, що робить необхідним визначити їх вихідну точку та ресурсну базу.

Військово-політичні стосунки степових та лісостепових племен

Існує дві кардинально розбіжні точки зору на цю проблему, започатковану ще М. І. Ростовцевим та О. О. Спіциним. Перший розглядав скіфів як іраномовних завойовників, що силою накиннули лісостеповим автохтонам свою культуру [50]. Натомість, другий дослідник, відводив місцевим племенам вирішальну роль в культурогенезі [58].

Після оформлення т. з. «концепції Гракова-Мелюкової» на конференції ПМК 1952 р. [59, с. 111], згідно котрій степова та лісостепова Скіфії є двома різними етнічними угрупованнями, питання про політичні відношення цих груп, постали на новому рівні. Положення М. І. Ростовцева знайшли продовження в працях В. А. Іллінської [26, с. 187], В. Ю. Мурзіна [7, с. 1], С. А. Скорого [61], В. П. Григор'єва [62, с. 34], О. Є. Фіалко, Ю. В. Болтрика [54, с. 88], та ін. Позицію автономності лісостепових племен послідовно обстоює Б. А. Шрамко [63, с. 92; 64, с. 125; 65, с. 49], П. Я. Гавриш [66, с. 119] та, частково, Ю. М. Бойко [67, с. 277].

Обидві сторони в якості доказового матеріалу активно використовували зброярський комплекс [12, с. 14; 64, с. 124]. Проте, перші звертали увагу на насичений зброєю поховальний інвентар непересічних лісостепових поховань, що має яскраво виражені кочівницькі риси [68, с. 73]. В той же час, другі звертались до традиції розвиненого і масового зброярського виробництва у лісостепових скіфоїдів [65, с. 50].

Зараз, поряд з появою спеціалізованого терміну «військова археологія» та виходом ряду праць, що характеризуються новим підходом до вивчення зброї як самостійної категорії археологічного матеріалу, ми можемо намітити з кінця ХХ ст. початок нового етапу вивчення зброї. Не зважаючи на певні огріхи в методології та інтерпретації, що трапляються в працях, розвиток нових методів робить подібний напрям цілком закономірним.

Ключові слова: зброя скіфського типу, скіфська матеріальна культура, історіографія, методи дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Махортых С. В.* Об актуальных вопросах раннескифской археологии//Скифы Северного Причерноморья в VII—IV вв. до н. э.: Тез. докл. конф. — М., 1999.
2. *Тереножкин О. І.* Проблема скифської культури в радянській археології//Археологія. — 1978. — № 26.
3. *Тереножкин А. І.* Памятники предскифского времени на Украине//КСИИМК. — 1952. — № 47.
4. *Иессен А. А.* К вопросу о памятниках VIII—VII вв. до н. э. на юге европейской части СССР //СА. — 1953. — Вып. 18.
5. *Мурузин В. Ю.* Проблема происхождения скифов в сучасній історіографії//Археологія. — 1984. — № 46.
6. *Грязнов М. П.* Аржан: Царский курган раннескифского времени. — Л., 1978.
7. *Мурузин В. Ю.* Про утворення Північнопричорноморської Скифії//Археологія. — 1986. — № 55.
8. *Вишневская О. А.* Культура сакских племен низовьев Сыр-Дарьи в VII—V вв. до н. э. (по материалам Уйгарака). — М., 1973.
9. *Іллінська В. А.* Бронзові наконечники стріл так званого жаботинського та новочеркаських типів//Археологія. — 1973. — № 12.
10. *Мурузин В. Ю.* Скифская архаика Северного Причерноморья. — К., 1984.
11. *Ільїнська В. А.* Раннескифские курганы бассейна реки Тясмин (VII—VI вв. до н. э.). — К., 1975.
12. *Мурузин В. Ю.* Степная Скифия VII—V вв. до н. э: Автореф. дис. канд. ист. наук. — К., 1979.
13. *Ільїнська В. А.* Скифы и Кавказ//АСГЭ. — 1983. — № 23.
14. *Ільїнська В. А., Тереножкин А. І.* Скифия VII—IV вв. до н. э. — К., 1983.
15. *Мурузин В. Ю.* Проблема происхождения скифов в сучасній історіографії//Археологія. — 1984. — № 46.
16. *Ковпаненко Г. Т., Бессонова С. С., Скорый С. А.* Памятники скифской эпохи Днепровского Лесостепного Правобережья. — К., 1989.
17. *Паньков С. В.* Металургия железа у Східній Європі I тис. до н. е.//Археологія. — 1999. — № 1.
18. *Шрамко Б. А., Фомін А. Д., Солнцев А. О.* Техніка виготовлення скифської наступальної зброї із заліза й сталі//Археологія. — 1970. — Т. XXIII.
19. *Шрамко Б. А., Солнцев А. О., Фомин А. Д.* Металл скифов — железо и сталь//Методы естественных и технических наук в археологии. — М., 1963.
20. *Шрамко И. Б.* Изготовление топоров и тесел у лесостепных племен бассейна р. Ворсклы в скифское время//Проблемы охраны и использования памятников археологии в Донбассе. — Донецк, 1989.
21. *Шрамко И. Б.* Развитие кузнечного ремесла у племен бассейнов Ворсклы и Псла в скифскую эпоху//Древности, 1994: Харьковский историко-археологический ежегодник. — Х., 1994.
22. *Паньков С. В.* Металургия железа в ліній та лісостеповій зонах Східної Європи в I тис. до н. е.//Археологія. — 1987. — № 58.
23. *Тереножкин А. І.* Основы хронологии предскифского периода//СА. — 1965. — № 1.
24. *Махортых С. В.* Військова справа кіммерійців//Записки наукового товариства імені Шевченка. — 2002. — Т. CCXLIV.
25. *Эрлих В. Р.* К дискуссии о скифах на Кубани//IV Археологическая Конференция. — Краснодар, 2005.
26. *Клочко В. І., Скорый С. А.* Курган № 15 біля Стеблева//Археологія. — 1993. — № 2.
27. *Бобринский О. О.* Курганы и случайные археологические находки близ местечка Смелы. — СПб., 1984. — Т. 2.

28. Вишневецкая О. А. Культура сакских племен низовьев Сыр-Дарьи в VII—V вв. до н. э. (по материалам Уйгарака). — М., 1973.
29. Алексеев А. Ю. Хронография Европейской Скифии. — СПб, 2003.
30. Бруяко И. В. Ранние кочевники в Европе. — Кишинев, 2005.
31. Іллінська В. А. Скіфські сокири//Археологія. — 1961. — № XII.
32. Мелюкова А. И. Вооружение скифов//САИ. — 1964. — Вып. Д1-4.
33. Членова Н. А. Происхождение и ранняя история племен тагарской культуры. — М., 1967.
34. Подобед В. А. К вопросу о биметаллических чеканах//Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья. — 1994.
35. Погребовый Б. Б. Скифы и Древний Восток//СА. — 1954. — № 19.
36. Погребова М. Н. Памятники скифской культуры в Закавказье//Кавказ и Средняя Азия в древности и средневековье. — М., 1981.
37. Крупнов Е. И. О походах скифов через Кавказ//Вопросы скифо-сарматской археологии. — М., 1954.
38. Мурзин В. Ю. Скифы на Північному Кавказі (VII—V ст. до н. е.)//Археологія. — 1978. — № 27.
39. Погребова М. Н. Закавказье и его связи с Передней Азией в скифское время. — М., 1984.
40. Есаян С. А. Поробова М. Н. Скифские памятники Закавказья. — М., 1985.
41. Махортых С. В. Скифы на Северном Кавказе. — К., 1991.
42. Техов Б. В. Скифы и материальная культура Центрального Кавказа в VII—VI вв. до н. э. (по материалам Тлийского могильника)//Скифы и Кавказ. — К., 1980.
43. Полін С. В. Хронологія ранньоскіфських пам'яток//Археологія. — 1987. — № 59.
44. Медведская И. Н. Периодизация скифской архаики и Древний Восток//РА. — 1992. — № 3.
45. Полин С. В. О хронологии раннескифской культуры (по И. Н. Медведской)//РА. — 1998. — № 4.
46. Раевский Д. С. О логике построения раннескифской хронологии//РА. — 1993. — № 2.
47. Погребова М. Н. О принципах датировки раннескифской архаики//РА. — 1993. — № 2.
48. Смирнова Г. И. Памятники среднего Поднестровья в хронологической схеме раннескифской культуры//РА. — 1993. — № 2.
49. Скорий С. А. Історія вивчення зброї скіфського типу в Середній Європі//Археологія. — 1982. — № 39.
50. Ростовцев М. И. Эллинизм и иранство на юге России. — Пг., 1918.
51. Vukowski Z. The Scythian Influence in the Area of Lusatian Culture. — Wrocław, 1977.
52. Хохоровски Я. Скифские набеги на территорию Средней Европы//РА. — 1994. — № 3.
53. Chochorowski J. Rola sigynnow Herodota w srodowisku kulturowym wczesnej epoki zelaza na Nizinie Wegierskiej//Przegląd Archeologiczny. — 1987. — Vol. 34.
54. Фіалко О. Є., Болтнік Ю. В. Напад скіфів на Трахтемирівське городище. — К., 2003.
55. Мелюкова А. И. К вопросу о памятниках скифской культуры на территории Средней Европы//СА. — 1955. — № XXII.
56. Мелюкова А. И. О двух группах «скифской» культуры в Средней Европе//Киммерийцы и скифы. — Мелитополь, 1992.
57. Шрамко Б. А. Культурно-исторические связи древнего населения Полтавской области в раннем железном веке//Охрана и исследование памятников Полтавщины. — Полтава, 1989.
58. Стищын А. А. Курганы скифов-пахарей//ИАК. — 1918. — Вып. 65.
59. Граков Б. Н., Мелюкова А. И. Две археологические культуры в Скифии Геродота//СА. — 1953. — № XVIII.

60. *Ильинская В. А.* Скифы Днепроовского Лесостепного Левобережья (курганы Посулья). — К., 1968.
61. *Скорий С. А.* Про скіфський етнокультурний компонент у населення Дніпровського Лесостепоного Правобережжя//Археологія. — 1987. — № 60.
62. *Григорьев В. П.* К этнокультурной истории Левобережной Приднепровской террасовой Лесостепи в скифскую эпоху//Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья. — Запорожье, 1989.
63. *Шрамко Б. А.* К вопросу о значении культурно-хозяйственных особенностей степной и лесостепной Скифии //Проблемы скифской археологии. — М., 1971.
64. *Шрамко Б. А.* Была ли лесостепь завоевана скифами//Охорона і дослідження пам'яток Полтавщини. — Полтава, 1990.
65. *Шрамко Б. А.* К вопросу о взаимоотношениях племен степной и лесостепной Скифии//Проблеми історії та археології України: Зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. до 100-річчя ХІІ АЗ. — Х., 2003.
66. *Гавриш П. Я.* Зброярне виробництво у Більському городищі (місті Гелоні)//Проблеми дослідження пам'яток археології Східної України. — Луганськ, 2005.
67. *Бойко Ю. Н.* Приднепровская Лесостепь и кочевники скифского времени: факторный дистанционно-динамический вариант модели//Більське городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи. — Полтава, 1996.
68. *Скорий С. А.* Скифы в Днепровской Правобережной Лесостепи (проблема выделения иранского этнокультурного элемента). — К., 2003.

Резюме

Шелехань А. В. Комплекс вооружения «скифского типа» в работах исследователей второй половины XX века

Статья посвящена роли оружия, как археологического источника в теоретических построениях исследователей-скифологов второй половины XX в. Существование коucheвого общества напрямую зависело от достижений оружейного ремесла. В то же время оружие сопровождает археологические памятники даже в «темные» времена потрясений и миграций. Поэтому предметы вооружения стали одной из опорных категорий в теоретических построениях.

Во второй половине XX в. отходят на второй план этнографические аналогии и сравнительно-исторические параллели. В это время разрабатывались новые подходы к изучению вооружения. Его картографирование и формально-статистический анализ становились ключом для решения проблемы происхождения скифов как этноса и локализации их прародины, а также для истории переднеазиатских и центральноевропейских походов. Сравнительно-типологический метод описания оружия показывал смену черноговоровско-новочеркасской культуры раннескифской, очерчивал периодизацию скифской архаики. Проблема взаимоотношения Степи и Лесостепи иллюстрировалась корреляцией в погребениях предметов вооружения с другими категориями материальной культуры и погребального обряда. С другой стороны, в связи с этой проблемой, еще не полностью раскрыт потенциал изучения вопросов технологии.

Таким образом, показано, что отдельные элементы скифского комплекса вооружения привлекались для решения проблем хронологии, культурогенеза и этнического взаимодействия, исходных точек и направлений походов. Несмотря на то, что эти вопросы разрабатываются уже в течение продолжительного времени, многие положения остаются спорными до сих пор. Дискуссии по ряду частных и общих вопросов остаются открытыми. Таким образом, в статье подчеркнута перспективность дальнейшей разработки этого источника.

Ключевые слова: оружие скифского типа, скифская материальная культура, историография, методы исследования.

Summary

O. Shelehan. A Complex of «Scythian Type» Armament in Works of Researchers in the Second Half of XX Century

The article is devoted to the role of weapon, as an archaeological source, in the theoretical constructions. Existence of nomadic society straight depended on achievements of weapon handicraft. At the same time a weapon accompanies archaeological monuments even in «dark» times of shocks and migrations. It stipulated that the objects of armament is one of supporting categories are in theoretical constructions.

In the second half of XX century ethnographic analogies and comparatively-historical parallels are went on the second plan. At this time the new methods of approaching was developed with respected to the study of armament. His mapping and formally-statistical analysis became the key for decision in problem of Scythians origin and localization their ancestral home, and also for history of Trans-Caucasian and Central European campaigns. The Comparatively-typology method of weapon description showed changing of Chernogorovka-Novocherkassk culture by the culture of Early Scythians. Also it outlined a division into periods of Scythian archaic. The problem of interrelation of Steppe and Forest-steppe was illustrated by correlation in the burials of the articles of armament with other categories of material culture and funeral ceremony. On the other hand, in connection with this problem, potential of technology studying is not fully exposed yet.

Thus, it is shown that the separate elements of Scythian complex of armament were attracted for the decision of problems of chronology, culture and ethnic genesis and cooperation, initial points and directions of hikes. In spite of the fact that these questions are developed already in the flow of long enough time, many positions remain debatable until now. Discussions on the row of private and general questions remain open. As a result, set a perspective of further development of this source.

Key words: weapons of the Scythian type, Scythian material culture, historiography, research methods.

